

P.J. BENOIT

Reis naar Suriname

Beschrijving van de Nederlandse bezittingen in Guyana

Een facsimile-editie naar de oorspronkelijke uitgave
van de *Voyage à Surinam* van P.J. Benoit

BEZORGD EN INGELEID DOOR

Carl Haarnack en Garrelt Verhoeven

MET EEN VERTALING DOOR

Ger Leppers

EN EEN WOORD VOORAF DOOR

Ellen Ombre

TERRA

Inhoud

Woord vooraf 7

Inleiding 9

PIERRE JACQUES BENOIT EN ZIJN *REIS NAAR SURINAME* 11

Het leven van Pierre Jacques Benoit 11

De uitgave van de *Voyage à Surinam* 13

Benoit en de geschiedenis van Suriname 19

Noten 25

Literatuur 28

FACSIMILE VOYAGE À SURINAM 31

REIS NAAR SURINAME 163

Voorwoord 164

Hoofdstuk 1 165

Hoofdstuk 2 170

Hoofdstuk 3 175

Hoofdstuk 4 182

Hoofdstuk 5 192

Hoofdstuk 6 197

Hoofdstuk 7 200

Hoofdstuk 8 203

Hoofdstuk 9 209

Bijchriften bij de platen 213

Register op persoonsnamen 215

Register op plaatsnamen 217

Register op onderwerpen 219

Pierre Jacques Benoit en zijn Reis naar Suriname

CARL HAARNACK & GARRELT VERHOEVEN

In 1839 werd de eerste 'aflevering' gepubliceerd van de *Voyage à Surinam* van Pierre Jacques Benoit, het plaatwerk dat vervolgens als een reeks van tien maandelijks afleveringen zou verschijnen. Bij de voltooiing ervan eind 1840 was Benoits boek over Suriname de meest complete en consciëntieuze beschrijving van de Nederlandse kolonie aan de kust van Zuid-Amerika, althans naar het oordeel van de schrijver zelf.⁷ De publicaties die tot dan toe over Suriname waren verschenen, vond Benoit ondermaats, incompleet en bevooroordeeld. Zijn avontuurlijke inborst zou Benoit naar vele uithoeken van de wereld leiden, maar de langdurige reis naar Suriname in de jaren 1828-1831 moet op hem de grootste indruk hebben gemaakt. Hij meende dat er veel te weinig belangstelling was voor de Nederlandse kolonie, terwijl de mogelijkheden van het land onbegrepen leken. Benoit moest zich – naar eigen zeggen – grote moeite getroosten en tal van gevaren en ontberingen doorstaan om zijn observaties uiteindelijk in woord én beeld te kunnen publiceren.

De prachtige litho's die door de Brusselse lithografen Lauters en Madou op basis van Benoits tekeningen werden gemaakt, zijn iconisch geworden voor de verbeelding van Suriname in de negentiende eeuw. Niet alleen gunnen de fraaie landschappen, stadsgezichten en dagelijkse taferelen ons een geïdealiseerde blik op het dagelijkse leven in Suriname in de vroege negentiende eeuw, ze geven ondanks de geromantiseerde werkelijkheid ook een indringend beeld van de slavernij in Suriname, iets meer dan twintig jaar voordat die in officiële zin zou worden afgeschaft. Het grote belang van zijn boek staat in schril contrast met het weinige dat we weten over leven en werk van Pierre Jacques Benoit.⁸ Voor deze nieuwe editie van de *Reis naar Suriname* hebben we getracht om die spaarzame gegevens aan te vullen op basis van recente publicaties, gedigitaliseerde bronnen en beperkt (archieff)onderzoek.

Het leven van Pierre Jacques Benoit

Petrus Josephus Jacobus Benoit, beter bekend als Pierre Jacques Benoit, werd op 5 februari 1783 in Antwerpen gedoopt als zoon van Phillipus Josephus (Philippe Jacques) Benoit (1752-1827) en Anna Catharina Chantaine (1755-1831).⁹ Volgens het poortboek van de stad uit 1767 was zijn vader zilversmid.¹⁰ Ruim dertig jaar later werd hij bij de volkstelling van 1803 aangeduid als 'joaillier' (juwelier).¹¹ Het gezin Benoit telde twaalf kinderen, van wie Pierre het vierde was. De familie was zeer welgesteld en bewoonde een royaal woonhuis in de Lange Nieuwstraat, in het hart van de stad, nabij de Sint-Jacobskerk en het Koninklijk Paleis op de Meir.¹²

Een uitvoerige boedelinventaris die werd opgesteld na het overlijden van vader Philippe Jacques Benoit geeft een goed beeld van de bezittingen van de familie.¹³ De inventaris omvat de persoonlijke bezittingen van Benoit senior, zoals 'vier lange broeken, een kleed van zwart laeken, twee casimiere juppen, vier paer schoenen, twaalf slaapmutsen en vier paar lange kousen'. De welstand van de familie blijkt uit de eindeloze opsommingen van voorwerpen die per vertrek werden genoteerd. De goederen variëren van een porseleinen tafelservies, fauteuils, mahoniehouten speeltafels, een landkaart, karaffen, likeurflessen, een barometer, een pendule, tapijten, een commode met een marmeren plaat en toiletspiegels, tot gereedschap voor juweliërs, zoals 'een goud balans met toebehooren'. Daarnaast zijn er nog waardepapieren, zoals vier obligaties ten laste van de keizer van Oostenrijk.

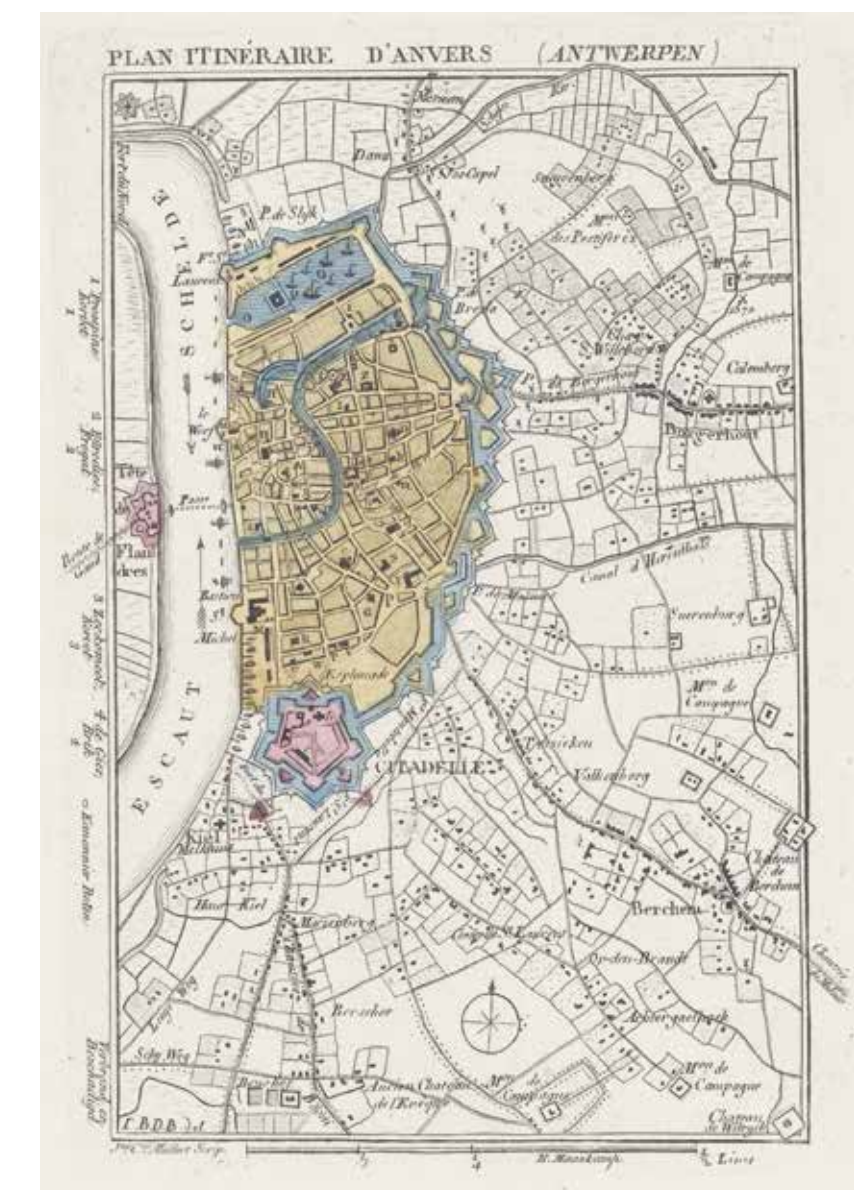
Ook de in de boedel omschreven bibliotheek is indrukwekkend te noemen. Zo vinden we er het *Groot algemeen historisch, geografisch, genealogisch, en oordeelkundig woordenboek* van David van Hoogstraten en Jan Lodewyk Schuer, uitgegeven in tien foliobanden (Amsterdam, Brunel [e.a.], 1733); de *Aventures de Robinson Crusoe* van Daniel Defoe (uitgave onbekend) in twee delen; *Regnum animale. Natuurkundige beschrijving eener uitmuntende verzameling van zeldsaame gedierten* van Arnout Vosmaer (het betreft vermoedelijk de uitgave Amsterdam, J.B. Elwe, 1804) en tientallen andere kloeke historische boekwerken en geïllustreerde reisverslagen.

EEN FAMILIE VAN JUWELIERS EN DIAMANTHANDELAREN

De rijkdom van de familie Benoit doet de vraag opkomen naar de bron van die verdiensten. Uit de archieven bleek al dat vader Benoit aanvankelijk als zilversmid te boek stond, maar later werd aangeduid als juwelier. Ook van andere leden van de familie, onder wie enkele broers van Jacques Benoit, is bekend dat ze juweliërs waren. Uit de eerder aangehaalde boedelinventaris blijkt dat hij een groot assortiment aan edelstenen en diamanten in huis had: de inventaris bevat een omvangrijke beschrijving van briljanten, diamanten, parels, horloges en andere sieraden.

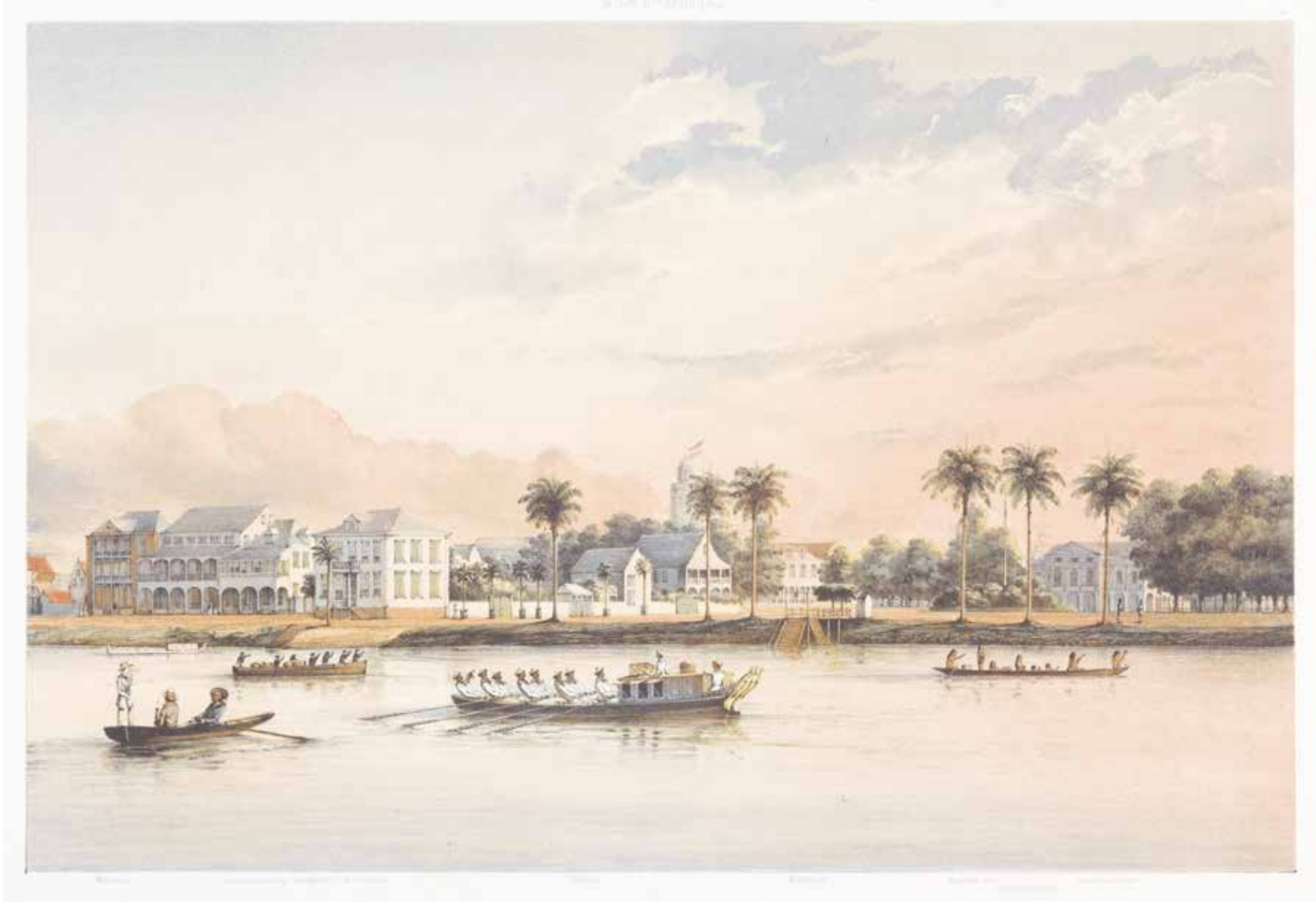
Zo zijn er diverse partijen 'roosgeslepen' diamanten in huis, met een totale waarde van meer dan drieduizend gulden. Ook worden partijen briljanten genoemd die tezamen meer dan vierduizend gulden aan waarde vertegenwoordigden. Verder zijn er ruwe diamanten (ongeslepen) en opalen, en er is een kam met achttien grote, zeventien middelgrote en vijftig kleine parels, getaxeerd op 250 gulden. Een andere kam met bijna tachtig 'peerlen' vertegenwoordigt honderdzesentwintig gulden aan waarde. Er zijn parelkettingen met honderd fijne witte parels, en kettingen met 239 'peerlentjes' en twaalf 'witte groote peerlen', en ook nog losse parels die tezamen een waarde van circa achthonderd gulden hebben.

De voorraad juwelen is niet minder omvangrijk en kostbaar. Er worden gouden 'spelden' (broches) vermeld, die bezet zijn met parels, of met amethyst, saffieren, onyx, briljanten of diamanten. De opsommingen van gouden oorkingen voorzien van parels en van gouden ringen zijn schier eindeloos. Pagina na pagina worden in de inventarislijst de sieraden opgesomd, het ene versierd met diamanten, het andere met een blauwe briljant, rode steen of smaragd. Alleen al de ringen in de inventaris vertegenwoordigen een waarde van duizenden guldens. Aan het slot van de akte wordt ook nog eens melding gemaakt van een gouden dobbelspel, divers zilverwerk en andere voorwerpen, al dan niet voorzien van edelstenen of parels.¹⁴

Plattegrond van Antwerpen en de Citadel in 1830. Ets/gravure van Jeanne Maillart naar monogrammist J.B.D.S., 1830-1831. Rijksmuseum, Amsterdam.

Gouvernementshuis en plein te Paramaribo. Kleurenlitho uit de *Gezigten uit Neerland's West-Indien*, gemaakt door Jacob Eduard van Heemskereck van Beest naar een ontwerp van Gerard Voorduin, uitgegeven door Frans Buffa en Zonen (Amsterdam 1860-1862). Rijksmuseum, Amsterdam.

Ongetwijfeld betrof de inventaris de handelsvoorraad van vader Benoit, waarin de verschillende slijpvormen van de edelstenen waren genoteerd. Uit het enorme assortiment aan sieraden blijkt duidelijk dat de firma Benoit bepaald geen kleine onderneming was. Het zakelijk netwerk van vader Benoit, met vertegenwoordigende zoons in Londen en in het Nederlandse deel van het toenmalige Borneo (het huidige Kalimantan, een belangrijke vindplaats van diamant en goud), was van internationale proportie.

Brazilië was tot in de negentiende eeuw in de ban van de goudkoorts. Goudzoekers vonden er ook diamanten, waardoor het land lange tijd een grote leverancier van deze edelstenen was. Het is niet moeilijk voor te stellen dat Suriname als mogelijke vindplaats van goud en diamanten ook de aandacht had van de familie Benoit. Wellicht was dit zakelijke belang voor Pierre Benoit – naast zijn reislust – een belangrijk motief voor zijn reis naar Suriname. Het was ook de tijd dat Antwerpen zich steeds meer ging manifesteren als handelscentrum voor diamanten en edelstenen, een karakteristiek van de stad die voortduurt tot op de dag van vandaag. Al in de zestiende eeuw speelde de stad een belangrijke rol in de diamanthandel. Na de Val van Antwerpen in 1585 zochten veel Portugese diamanthandelaren – veelal Sefardische joden – hun toevlucht tot Amsterdam. In de tweede helft van de zeventiende eeuw was het aantal diamantslijpers en -bewerkers in Amsterdam groter dan in Antwerpen, maar beide steden golden als belangrijke Europese centra voor de bewerking van goud en zilver en het snijden en polijsten van diamant.¹⁵

EEN REISLUSTIGE JONGEMAN

Het zal niet verbazen dat ook Pierre Benoit als zoon van een Antwerpse juweliersmagnaat werd opgeleid tot goudsmid.¹⁶ Concrete gegevens over zijn verdere jeugd en opleiding hebben we niet kunnen achterhalen, maar gezien zijn afkomst mag aangenomen worden dat hij een goede opleiding

Een tweedeks fregatschip (de *Abel Tasman*), vergelijkbaar met het schip de *Amstel*, waarmee Pierre Jacques Benoit naar Suriname reisde in oktober/november 1828. Bron: website Stichting Maritiem Historische Database.

genoot in Antwerpen. Het creatieve talent dat hij in zijn latere leven aan de dag legde als tekenaar en aquarellist, doet vermoeden dat hij ook als kunstenaar een zekere opleiding heeft genoten.

Behalve voor de kunsten had Benoit evenzeer een passie voor reizen, zo lezen we in de *Biographie nationale de Belgique*. Al voor zijn twintigste zou hij Italië, Zwitserland, Oostenrijk, Beieren en Pruisen hebben doorkruist, waarbij de kennelijk intelligente jongeman zich de talen van de landen eigen maakte. Benoit zou vervolgens een periode op Helgoland hebben gewoond, waar hij handel dreef. Hij werd handelsagent en kapitein van een koopvaardijsschip en enkele jaren later zou hij werkzaam zijn geweest als restaurateur van schilderijen in het Parijse Louvre. Dat klinkt als een zeer avontuurlijk leven, maar we moeten vraagtekens zetten bij het waarheidsgehalte van deze levensfeiten.¹⁷

Dat hij al op jonge leeftijd door Europa heeft gereisd is niet onwaarschijnlijk. De vele reisboeken in de bibliotheek van het ouderlijk huis in Antwerpen zullen de jonge Benoit hebben geïnspireerd om ook zélf te gaan reizen. Wellicht was de jonge Pierre voorbestemd om als handelsreiziger deel uit te maken van het familiebedrijf van juweliers. Ook zijn broers maakten grote reizen en verbleven langdurig in Nederlands-Indië. Pierre Benoits broer Joseph Benoit (1781-1847) was een hoge ambtenaar in Nederlands-Indië en ook zijn broer Charles Louis Benoit (1793-?) verbleef er.¹⁸ Van 1818 tot 1824 was Joseph resident van Banjermassing op Borneo en in 1827 werd hij benoemd tot assistent-resident van Grisee (Gresik) op Java (het huidige Soerabaja).¹⁹ Daar kreeg hij bezoek van zijn jongere broer Charles Louis Benoit, die wellicht ook vanwege de familiebelangen naar Indië was gereisd. Ook Pierre Jacques Benoit reisde naar Nederlands-Indië en heeft dus het koloniale bewind en de daarmee gepaard gaande uitbuiting en raciale onderschikking van de bevolking van nabij meegemaakt, alvorens hij naar Suriname zou afreizen. Een Nederlandse predikant die in 1836 naar Nederlands-Indië werd uitgezonden, trof daar tot zijn verbazing allerlei misstanden aan: verregaande uitbuiting, overheidsceensuur en slavernij.²⁰

BENOITS REIS NAAR SURINAME

Het is onduidelijk wat de motieven waren van Pierre Jacques Benoit om in het najaar van 1828 af te reizen naar Suriname, maar wellicht had zijn vertrek te maken met het overlijden van zijn vader. Op 20 augustus 1827 stierf Philippe Jacques Benoit op 75-jarige leeftijd in Antwerpen aan een beroerte. De twee broers van Pierre Jacques, Joseph Benoit en Charles Louis, plaatsten een overlijdensbericht in de *Javasche Courant* van 5 februari 1828.²¹ Beide broers verbleven langere tijd in Nederlands-Indië.

Mogelijk vertrok Benoit naar Suriname om er op zoek te gaan naar goud of diamanten. Al vanaf de eerste jaren van kolonisatie van Suriname werd er naar goud gezocht, mede vanwege de mythe van het goudland 'El Dorado', dat werd gesitueerd in de binnenlanden van de Guyana's. Maar in zijn *Reis naar Suriname* wordt er met geen woord over gerept. Het is ook

niet ondenkbaar dat Benoit zijn reis in de eerste plaats maakte uit nieuwsgierigheid en om het hem onbekende land vast te leggen in zijn tekeningen. In elk geval verschaft de nalatenschap van zijn vader hem voldoende middelen om de dure bootreis te kunnen ondernemen.

Op 17 september 1828 kreeg hij een pas die hem toestemming verleen­de om de reis te gaan maken. Uit de formulering blijkt dat Benoit eerst naar Parijs zou reizen, om vervolgens de reis naar Suriname te maken.²² Later dat jaar vertrok hij naar Amsterdam om zich in te schepen op het fregatschip de *Amstel*, dat door rederij Roquette & Van de Poll werd uit­ge­monsterd voor retourvaarten naar Suriname.²³ Gezagvoerder (aan boord) was kapitein Arend Frederik Oosterlo, die in de jaren 1827-1829 met het fregat naar Suriname voer. Vanaf 11 juli 1828 staat het schip vermeld in advertenties in het *Algemeen Handelsblad* als 'in lading liggende' in de haven van Amsterdam.²⁴

Op 11 september van dat jaar werd de monsterrol van de *Amstel* opge­maakt, maar op 8 oktober lag het schip nog altijd voor anker in de haven.²⁵ Vermoedelijk is het later die maand naar Suriname vertrokken voor een reis die normaliter zo'n zes weken duurde. Pierre Benoit zal dus in december 1828 in Paramaribo zijn gearriveerd. Nadere gegevens over de aan­komst en het verdere verblijf van Benoit in Suriname ontbreken.²⁶ Over zijn reizen in Suriname zijn we daarom aangewezen op de summere informatie die hij daar zelf over geeft in zijn *Voyage à Surinam*.

TERUGKEER NAAR BRUSSEL

Vermoedelijk keerde Benoit in 1831 terug uit Suriname om zich te vesti­gen in Brussel, dat toen dus niet meer behoorde tot het Koninkrijk der Nederlanden. Mogelijk had zijn terugkeer naar Europa te maken met het overlijden van zijn moeder Anna Maria Catharina Chantraine, die op 17 september 1831 stierf.²⁷ Over zijn latere leven – na zijn terugkeer uit Suri­name – is maar weinig bekend. Siret schrijft in zijn levensbeschrijving dat Benoit het leven leidde van een ware bohémien, die in zijn levensonder­houd voorzag door het maken van slordige schilderijen en soms ook van uithangborden, maar die het tegelijkertijd breed liet hangen en in voor­aanstaande kringen verkeerde.²⁸ Het zou bijna tien jaar duren voordat de impressies van zijn Surinaamse reis in druk verschenen.

Na het klaarblijkelijke succes van de publicatie van zijn *Voyage à Suri­nam* zette Benoit zich aan het schrijven van nieuwe reisverhalen. Er werd zelfs al een prospectus voor zijn nieuwe boek gedrukt, dat zou worden gepubliceerd als een tweedelige uitgave in octavo, met de titel: *Voyages et aventures de Pierre Jacques Benoit, auteur du Voyage à Surinam*.²⁹ Maar dit vervolg op zijn Surinaamse reis zou nooit van de pers komen.

In 1852, ruim tien jaar na de publicatie van zijn boek, duikt Benoit op in Amsterdam, zo blijkt uit een registratie in het vreemdelingenregis­ter.³⁰ De reden voor zijn bezoek is niet bekend, maar hij logeerde in de Warmoesstraat nr. 34 bij kistenmaker Carl Louis Meijer. Hoewel we geen enkel portret van Benoit hebben kunnen vinden, krijgen we dankzij de uitvoerige beschrijving in het register toch een gedetailleerd beeld van zijn uiterlijke kenmerken. Pierre Jacques Benoit was kort van stuk. Hij mat volgens het register 1 'el' en 64,0 'strepn', hetgeen overeenkomt met een lengte van ongeveer 1 meter 64. Hij had op dat moment een hoog voor­hoofd en grijze haren, met blonde wenkbrauwen boven zijn blauwgrijze ogen. Zijn ovale aangezicht met een gezonde kleur werd gedomineerd door een dikke neus, waaronder een grijze baard tevoorschijn kwam. De katholieke Benoit was op dat moment 70 jaar oud. Twee jaar later, in 1854, overleed Pierre Jacques Benoit op 72-jarige leeftijd in zijn woonplaats Brussel.³¹

De uitgave van de *Voyage à Surinam*

In de jaren na zijn thuiskomst moet het idee ontstaan zijn om op basis van zijn reiserivaringen en zijn in Suriname gemaakte tekeningen het boek te gaan maken dat bijna tien jaar later zou verschijnen. Benoit verkeerde in de Brusselse kunstenaarskringen en maakte deel uit van de Société des Beaux-Arts, gevestigd aan de Grote Zavel (Grand Sablon) nr. 11. Daar zal hij zijn tekeningen van het nog zo onbekende land aan zijn vakbroeders hebben getoond en vol vuur verteld hebben over zijn avontuurlijke reis en de ontberingen die hij had moeten doorstaan.

De Brusselse kunstenaarsociëteit beschikte bovendien over een eigen drukkerij, geleid door Antoine Dewasme (1797-1851) en Jules Laurent (1800-1877). Dewasme experimenteerde al rond 1818 in Doornik met de steendruktechniek (lithografie), die aan het eind van de achttiende eeuw was ontwikkeld door Alois Senefelder. Juist bij kunstenaars was deze tech­niek in trek, omdat er rechtstreeks op de steen getekend kon worden en de lithografie door de grijstinten meer ruimte voor expressie bood. In 1822 richtte Dewasme samen met de Franse lithograaf Prosper de la Barrière (1792-1844) steendrukkerij *Dewasme & Cie* op, een van de eerste lithogra­fische ateliers in de Zuidelijke Nederlanden. Jules Laurent was een teke­naar die zich eveneens als uitgever in de steendruk had gespecialiseerd.³²

André van Hasselt in 1835. Lithografie door Charles Baugniet, gedrukt in André van Hasselts dichtbundel *Primesvères* (Bruxelles, Hauman, 1834).

De Société des Beaux-Arts manifesteerde zich vooral als uitgeverij van kunstboeken, waarbij gebruik werd gemaakt van de nieuwe mogelijk­heden van de lithografie. De Brusselse uitgeverij bediende met luxeuze plaatwerken het chique publiek, dat zich de aankoop van dergelijke bi­bliofiele boeken kon veroorloven. In deze kring moet ook het plan zijn geboren om de fraaie tekeningen die Benoit had gemaakt van de exotische Nederlandse kolonie Suriname te gaan publiceren. De *Voyage à Surinam* werd een even omvangrijke als kostbare uitgave, geïllustreerd met niet minder dan honderd gelithografeerde platen.

In 1839 verscheen de eerste druk van het boek, voorafgegaan door een voorwoord van de hand van de Nederlands-Belgische schrijver en dichter André van Hasselt (1806-1874). Van Hasselt, geboren in Maastricht, koos na de Belgische Opstand de zijde van de Belgen. Hij verhuisde naar Brus­sel en liet zich in 1833 tot Belg naturaliseren. Hij publiceerde potzie en proza in de Franse taal – het Vlaams werd destijds als inferieur beschouwd – en werkte in Brussel als bibliothecaris van de 'Bourgondische Biblio­theek', die later deel zou gaan uitmaken van de Koninklijke Bibliotheek. Hij was lid van de 'Académie royale des sciences, des lettres et des beaux-arts de Belgique'.³³

'Thans biedt een onverschrokken reiziger aan uw gids te zijn in een ge­deelte van dit gebied dat nog zo weinig verkend en zo weinig bekend is: in Nederlands Guyana oftewel Suriname,' zo schrijft Van Hasselt in zijn voor­woord. 'Dit hele zo oude en zo maagdelijke gebied heeft hij bereisd. Hij kent alle slingers van de rivier die beveren wordt door driedeks-oorlogs­schepen, alle bochten van de talloze krekende die het terrein doorkruisen en uitmonden in de rivier zoals bloedvaten in een ader. Hij is de savannen van de neger-marrons binnengetrokken; hij heeft zich met de bewoners van Paramaribo verbroederd, maar ook met de half-wilde indianen in de wouden. Hij voert u binnen in de wouden, in de stad, in de savannen. Hij volgt met u de rivier en vertelt u hoe de forten heten die haar verdedigen, hij volgt de krekende en vertelt u de namen van de dorpen en de plantages die erdoor worden bevoeid. En wanneer u eenmaal dit alles gezien hebt, ver­tekt hij u over de zeden, de gewoonten, de gebruiken, de nijverheid, over alle lichamelijke en geestelijke activiteiten, over de gehele menselijke be­schaving in Suriname.'

Van Hasselt sluit zijn vervende voorwoord af met een uitnodiging aan de lezer om zich door het boek te laten meeveeren naar het verre Suri­name: 'Het wordt een hoogst belangwekkende reis, die even boeiend als comfortabel zal zijn, want u maakt haar in een boek. In dit boek.'

EEN ANONIEME REDACTEUR

Van Hasselt licht de totstandkoming van de tekst van de *Voyage à Surinam* niet nader toe, maar wekt de indruk dat het een weergave is van de beleve­nissen van Pierre Jacques Benoit. Dan zou het een bewerking kunnen zijn van zijn reisdagboek en zijn getekende schetsen, maar het is de vraag of Benoit ooit een dergelijk journaal heeft bijgehouden. In de tekst verwijst hij nergens naar een dagboek, maar wél naar zijn tekenmap.³⁴ Een groot deel van de tekst bestaat uit breedvoerige beschrijvingen van de geschie­denis, geografie, natuurlijke historie en etnografie van Suriname, die in grote mate ontleend werden aan eerdere beschrijvingen van het land.

Het was de uitgevers van de *Voyage à Surinam* duidelijk te doen om de

VOYAGE
A
SURINAM

DESCRIPTION

DES POSSESSIONS NÉERLANDAISES DANS LA GUYANE

Par P. J. Benoit.

CENT DESSINS PRIS SUR NATURE PAR L'AUTEUR

LITHOGRAPHIES

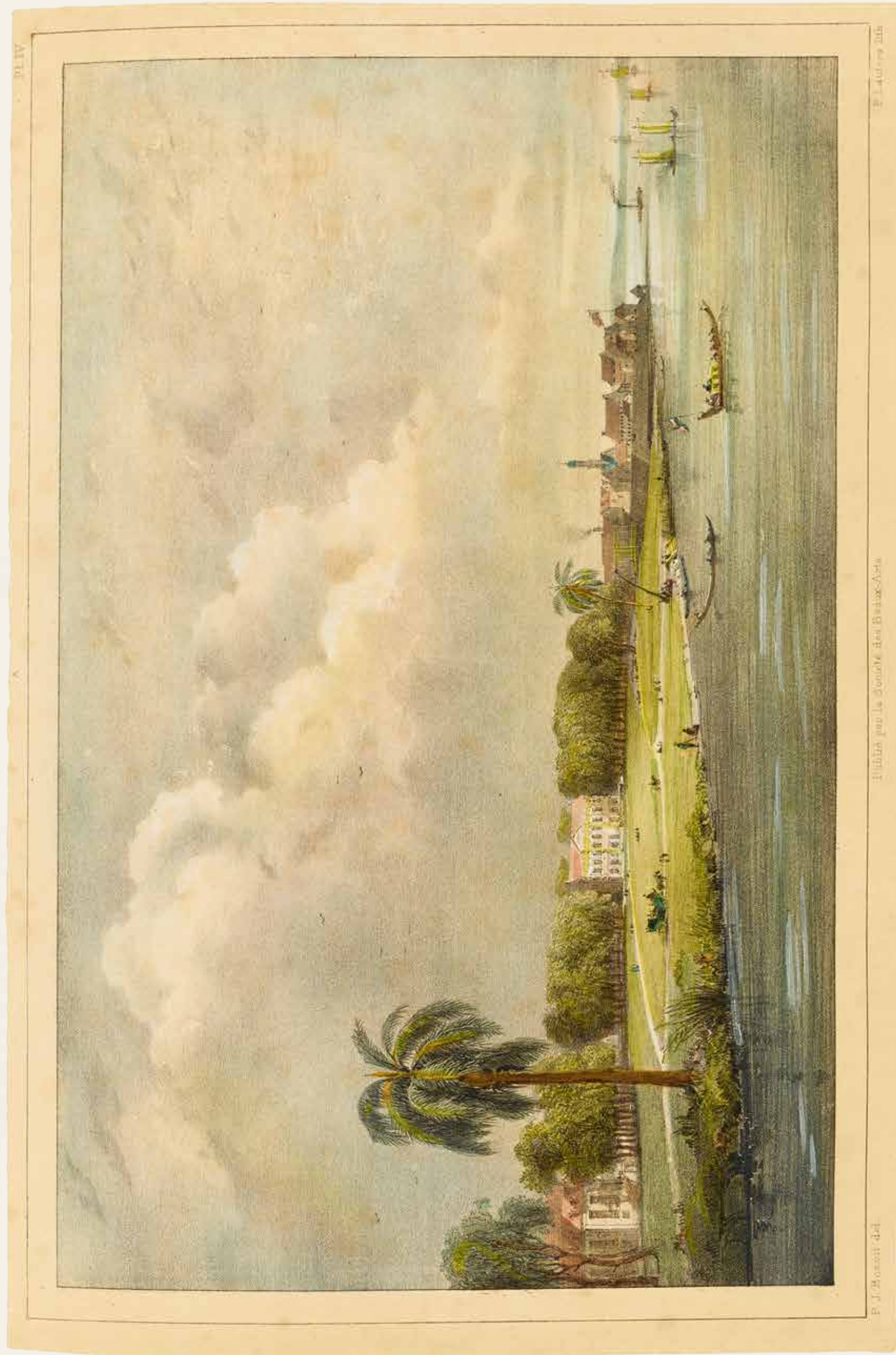
PAR MADOU ET LAUTERS.

BRUXELLES

SOCIÉTÉ DES BEAUX-ARTS. — GÉRANTS : DE WASME ET LAURENT
PLACE DU GRAND SABLON, n° 11

1839

L. J. B. 1877

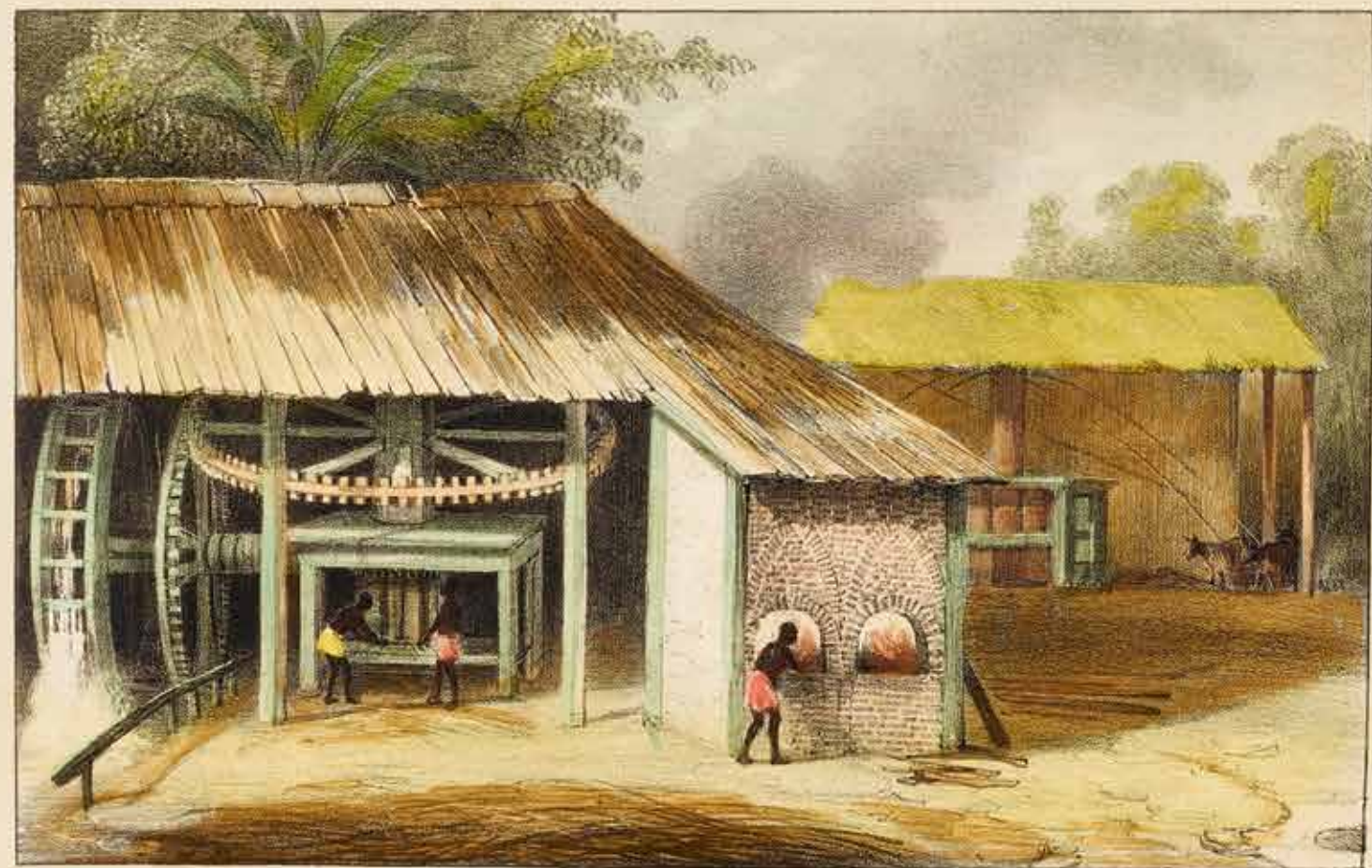
Publie par le directeur des Postes de la

Madras 1877

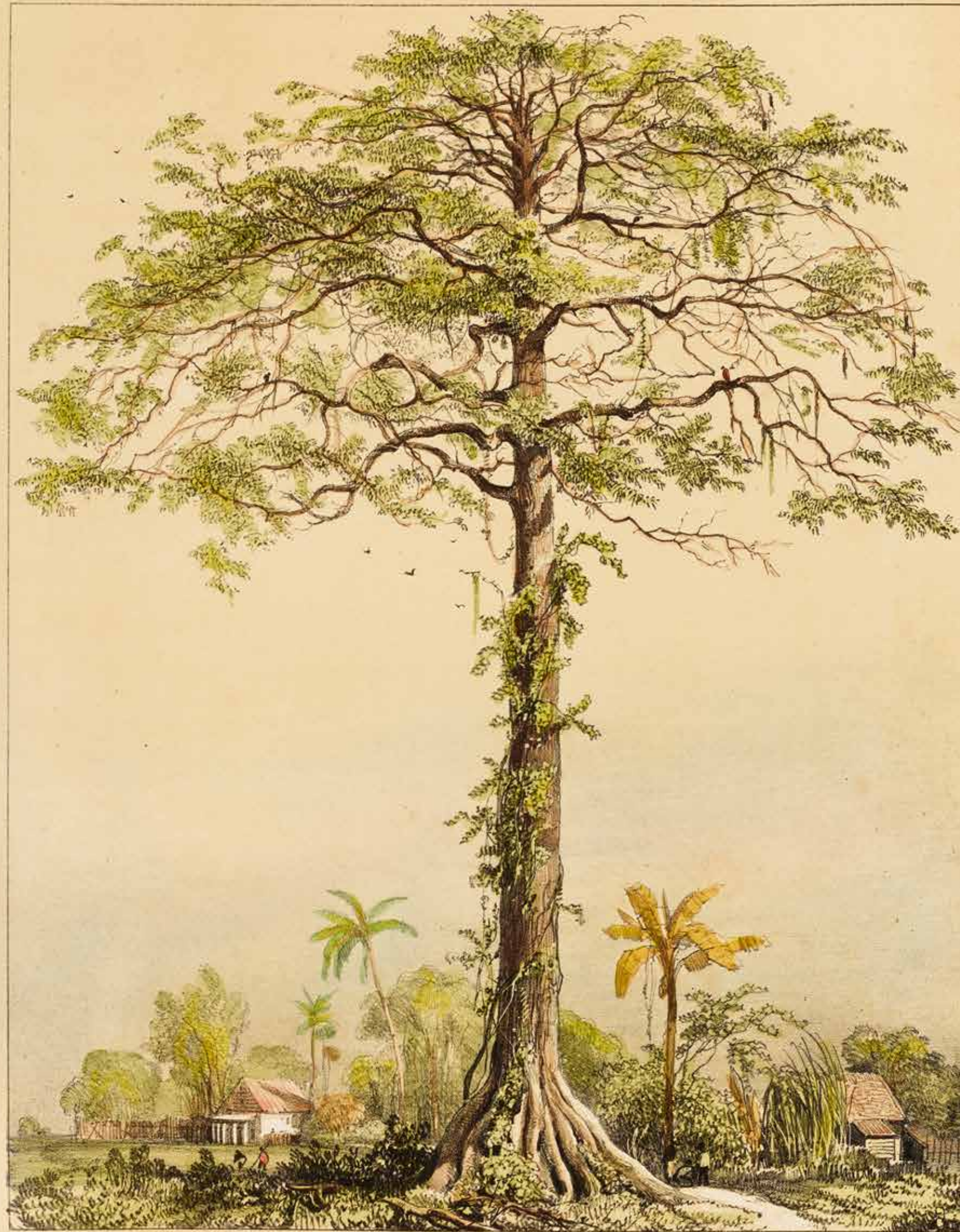
Publie par le directeur des Postes de la

Madras 1877

Pl. de la Société des Indes Néerl.

Lindley del.

Pl. de la Société des Indes Néerl.

Lindley del.

Léonore lith.

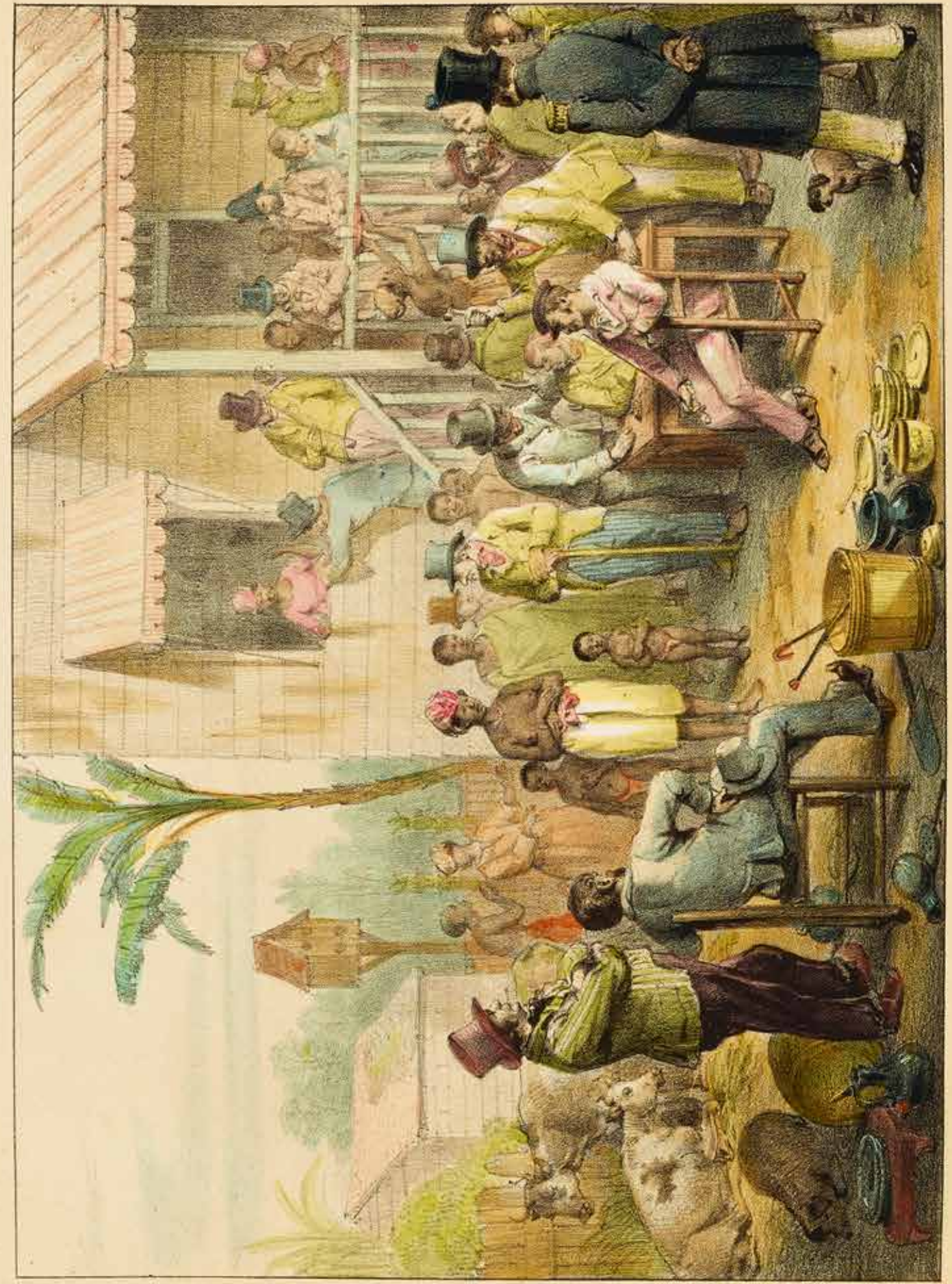

E. J. Bonnet del.

Publié par la Société des Beaux-Arts

Madou lith.

Pl. XIII.

E. J. Bonnet del.

Publié par la Société des Beaux-Arts

Madou lith.

HOOFDSTUK 4

*Het binnenland — De Jodensavanne — De Blauwe Berg —
De plantages — Aantal en belangrijkheid — Beschrijving van de
plantages — Gebruikte fabricageprocessen — Natuurlijke historie
— Planten en dieren*

Wanneer men vanuit de stad Paramaribo de Surinamerivier opvaart, raakt men niet uitgekeken op de prachtige oevers links en rechts, de rijke natuur die men allerwegen ziet, de overvloedige en gevarieerde vegetatie aan weerszijden van de stroom, de vele gebouwen, molens en stoommachines die de oevers bedekken.¹⁷ Onafgebroken varen tentboten af en aan, evenals ponten, beladen met goederen of hout en bestuurd door slaven wier gezang en vrolijkheid twijfel oproepen of zij wel slaven zijn. De talrijke papegaaien op de afdakjes van de korjalen van de indianen, welke voergeroed of zeilen, zijn voor de vreemdeling altijd weer verrassend. Niet ver boven de stad Paramaribo buigt de rivier naar het oosten af. Rechts ligt de Duivelskreek, waaraan verscheidene plantages liggen. Wat hogerop aan dezelfde kant ligt de monding van de Parakreek, waaraan de plantage Houttuin gelegen is en waar zich vroeger een redoute bevond die in 1685 gebouwd werd door Van Sommelsdijck om de jonge kolonie te beschermen tegen invallen van de indianen. Links ligt vervolgens de Coropinakreek. Nog verderop komen verschillende andere krekken in de rivier uit, waaronder die van Banister, genoemd naar een van de Engelse leiders uit de tijd van Willoughby. Hier lag een eiland, Tuinhuizen genaamd. Nu is dit eiland met het land verbonden doordat de kreek is dichtgeslibd.

Op diezelfde plaats bevond zich rechts het stadje Torarica, ook wel Santo-Bridges genoemd. Er stonden een honderdtal huizen en een kapel. De plek is thans echter volkomen verlaten. Zelfs de bouwresten zijn verdwenen onder de vegetatie die de grond waarop de stad gelegen was heeft overwoekerd.

De rivier buigt hier scherp naar het noorden, beschrijft een boog en klimt op tot de plek waar zich vroeger het dorp Zandpunt bevond. Men zegt dat zich daar de eerste kolonisten gevestigd hebben. Van dit dorp is niets over. Tegenwoordig ligt er de plantage La Simplicité, gesticht door gouverneur Mauritius, die er de eigenaar van was.

Wat hoger ziet men in het westen de kreek Separipabo. Drie mijl verderop ontwaart men een heuvel (*afb. 41*) die majestueus de rivier beheerst. Deze is bekend als de Jodensavanne en is aan weerskanten omgeven door een uitgestrekte vallei, die even bekoorlijk als pittoresk is. In de valleien, die beide dezelfde diepte hebben, kabbelt over wit zand het water uit twee bronnen, ijskoud en roodachtig van kleur. Puur of zelfs vermengd met regenwater is dit water nauwelijks te drinken, maar vermengd met Rijnwijn en suiker sprankelt het en smaakt het als selter- of spawater. De schepen halen bij deze bronnen water wanneer zij dat nodig hebben (*afb. 42*). De grond van de berg is kleiachtig en compact en bevat stenen die een roodachtige kleur hebben.

Op de top van de heuvel die ik zojuist noemde vindt men een dorp dat bewoond wordt door honderd à honderdtwintig arme Joden (*afb. 43*). Er zijn vier straten met ongeveer zestig huizen. De huizen weerspiegelen nog de zuinigheid van de eerste Joden die zich er vestigden. De achterzijde van de huizen biedt uitzicht op de aan weerszijden gelegen valleien. Aan de kant van de rivier bezit elk huis een kleine tuin in de vorm van een soort amfitheater, hetgeen een vriendelijke en karakteristieke aanblik geeft, vooral op de plek waar de ontschepping plaatsvindt. Midden op het plein

Hutten van de tot slaaf gemaakte arbeiders op de plantage. Handgekleurde litho uit Theodore Bray, *Surinaamsche schetsen en typen* (Paramaribo, Petit, 1850). Collectie Kenneth Boumann, Gent.

staat een bakstenen synagoge die gebouwd werd in 1685. De lengte ervan bedraagt 90 voet, de breedte 40 voet. Het binnengedeelte steunt op dikke houten pilaren: het gewelf is fraai bewerkt. In een mooie kast bewaart men een kroon waarmee men de wetsrollen tooit, die van massief zilver zijn. Er bevinden zich in de kast ook verschillende manuscripten die betrekking hebben op de oorsprong van de nederzetting en de kolonie.¹⁸

Tegenover de synagoge, op ongeveer honderd pas afstand, aan de kant van de weide, bevindt zich het Joodse kerkhof. Op dat punt begint het cordon ofwel de verdedigingslinie. Ernaast treft men een handelshuis aan, bekend onder de naam *Gouverneurs-Lust*. Het is omgeven door uitgestrekte tuinen en er loopt een groot aantal dieren rond die gebruikt worden voor het hospitaal Mauritsburg. Daar werken misdadigers, zowel blanken als negers, die tot de ketenen veroordeeld zijn.

Wanneer men vanaf Mauritsburg het cordonpad volgt dat in 1774 werd aangelegd, 150 tot 200 voet breed is en voorzien is van wachtposten en dichte bosschages, kan men in vier uren gaans de bovenloop van de Com-mewijne bereiken. Na de rivier te zijn overgestoken volgt men een tweede cordon dat tot aan de kust loopt.

De Surinamerivier verder opvarend vinden we voorbij de Jodensavanne links de Auka-plantage, in de annalen van dit land bekend door de vrede die er werd getekend met de voortvluchtige negers van Tampica. Verderop strekt zich aan de rechterkant de plantage van Rama uit, waar het Oranje-pad of de Weg van Oranje begint, en waar door baron Spark¹⁹ een redoute werd gebouwd met de naam Sarron. Ook vindt men verderop een klein Oranjepad, dat vanaf 1750 onder leiding van ingenieur Bermont werd aangelegd. Deze weg, waaraan enkele nederzettingen liggen, is negen mijl lang en leidt, na de oversteek van de Parakreek, naar de Saramacca. Nog weer verderop buigt de rivier zich naar het oosten, waar rechts de monding van de Maarschalkkreek ligt. Links strekt de plantage La Providence zich uit, die rond 1684 werd gesticht door de zusters van Van Sommelsdijck die in de kolonie waren aangekomen met een groot aantal sektege-noten, Labadisten genaamd, die zich er vestigden.²⁰ Wat verder zien we de Klaaskreek, genoemd naar de voortvluchtige negers die zich er destijds gevestigd hebben. Op enige afstand daarvan ziet men in het midden van de rivier, vlakbij de plantage Reynesberg een rots van 60 tot 80 voet hoog oprijzen. Elke sloep die zich naar de Blauwe Berg begeeft moet daar aanleggen. De reizigers ondergaan er overeenkomstig de wens van de negers die de boot besturen een soort doop. Volgens het volksgeloof moeten zij, om veilig en wel langs deze gevaarlijke plek te komen, aan de oudste neger een kalebas met dram of eau-de-vie aanbieden. Een deel daarvan giet hij uit in de rivier onder het uitspreken van enkele mysterieuze en magische woorden en vervolgens sprenkelt hij enkele druppels op de hoofden van de reizigers. Na afloop van de ceremonie drinkt de negerbemanning de rest op. Eindelijk verrijst dan plotseling voor u de beroemde Blauwe Berg, waarop een post is uitgezet om de indianen en negers in het oog te houden.

Vanaf deze berg kan men zich naar Cayenne begeven. Links en rechts ziet men, zover het oog reikt, rotsen van een blauwachtig gesteente waaraan bronnen van helder water ontspringen en waarvan de oevers opmerkelijk groen zijn en rijk aan vegetatie. Wanneer men in deze streek komt, met haar haast ondoordringbare natuur, is men verrast door haar overweldigende schoonheid en de onmetelijke hoeveelheid bloemen, vruchten en bomen van allerlei soort die men er aantreft.

Nog hogerop stromen verschillende andere krekken in de rivier, onder andere de Kompagnieskreek, waar zich de post Victoria bevindt. Hier zijn

de laatste plantages van de kolonie gelegen. De rest van de rivier stroomt door onbebouwd en ruig land, met verder zuidwaarts de monding van de Sarakreek, die een eiland vormt waar een klein leger onder Nepevu bivakkeerde en het befaamde vredesverdrag met de voortvluchtige negers van Sarana werd gesloten dat de zozeer verhoopte vrede voor de kolonie waarborgde.

Voorbij de grens zijn de oevers van dit riviergedeelte wild. In de rivier bevindt zich een groot aantal rotsen, waarvan het water in kleine water-valletjes naar beneden komt, hetgeen een schilderachtige aanblik biedt (*afb. 44*). De laatste waterval is hoog. Dit is het punt waarop de stoutmoedige reiziger, die vermetel genoeg was om in dit ongerept gebied vol gevaren door te dringen, halt houdt. De European gaat niet verder. Alleen ontsnapte negers en indianen wagen zich in deze uitgestrekte verlatenheid.

Onvermijdelijk is de lucht in dit uitgestrekt gebied, gelegen op de vijfde noordelijke breedtegraad, doorsneden door een groot aantal rivieren en krekken en bedekt met moerassen en bossen, zwanger van ongezonde dampen. Dit wordt mede veroorzaakt door de ongelooflijke hitte overdag enerzijds en de kou en de vochtigheid gedurende een deel van de nacht anderzijds. De talrijke onweersbuien en stortregens die er soms vallen verhogen de vochtigheid nog aanmerkelijk. Omdat de dag rond de evenaar ongeveer even lang is als de nacht en er nauwelijks schemertijd is, is de plotselinge overgang van de warmte naar de koude schadelijk voor de gezondheid.

De vier jaargetijden, in Europa zo duidelijk afgebakend, zijn in Suriname nauwelijks waarneembaar. Ze zijn te verdelen in een lang en een kort droog seizoen en een lang en een kort regenseizoen. Ook al wordt verondersteld dat deze indeling overeenkomt met vaste periodes van het jaar, droogte, regen, warmte en nachtkou lopen zo door elkaar en in elkaar over dat het bijna onmogelijk is de seizoenen te onderscheiden. Niettemin begint rond half november gewoonlijk de regentijd, en deze eindigt tegen midden mei of begin juni. Deze periode kan men in dit klimaat als de winter beschouwen. De regens die dan in stromen neervallen worden gevolgd door een temperatuur van ongeveer 20 tot 22 graden.

Wanneer men kijkt naar het land dat nu wordt bebouwd in de kolonie Suriname en naar de overvloed aan heerlijke vruchten, en wanneer men zich dan herinnert hoe dit land er enkele eeuwen geleden uitzag, dan staat men verbaasd over wat de kunde, de arbeid en het doorzettingsvermogen van de Europeanen die zich als eersten hier hebben gevestigd, tot stand brachten. Wonend in bladerhutten, blootgesteld aan de enorme hitte en het ongezonde klimaat, zich voedend met vis, aardappelen en bananen, voedsel dat dikwijls de oorzaak van koorts was waardoor het gelaat bleek en vaal werd, hadden deze pioniers ook nog de oorspronkelijke inwoners te duchten, waarvan men dacht dat zij menseneters waren.

Hoeveel is er sedertdien niet veranderd, en hoe groot zou de verbazing van deze mensen niet zijn als ze konden zien wat er van hun werk geworden is. Op de plaats van de hutten, die over het algemeen door indianen verlaten waren, vindt men nu gebouwen die kunnen wedijveren met de fraaiste huizen in Europa; de oorspronkelijk met een bladerdak bedekte molens, aangedreven door ossen of muilezels, zijn vervangen door molens in ruime gebouwen, aangedreven door water of stoom. Het voedsel van de inboorlingen heeft plaatsgemaakt voor de overdaad van de Europese tafel. Waar bossen, wouden en moerassen waren staan nu suiker-, koffie-, katoen-, bananen- en rijstaanplanten.

De Jodensavanne in Suriname. Detail van de lithografie van J.B. Madou naar P.J. Benoit, uit P.J. Benoit, *Voyage à Surinam* (Bruxelles, Société des Beaux-Arts, 1839-1840). Buku Bibliotheca Surinamica, Amsterdam.

¹⁷ Uit de beschrijving van de oevers van de Surinamerivier wordt duidelijk dat deze observaties niet van de hand van Pierre Benoit zijn. In het jaar van zijn verblijf in Suriname (1830) waren er aan weerszijden van de rivier nog geen stoommachines te vinden. Die werden pas in de loop van dat decennium geleidelijk in gebruik genomen op de omliggende plantages. De anonieme redacteur van de inleiding moet deze passage hebben gebaseerd op een beschrijving van later datum, omstreeks 1839.

¹⁸ Er is een forse discrepantie tussen de verbeelding van de Jodensavanne in de litho's naar de tekeningen van Benoit en de beschrijving van dezelfde plek in de tekst van de *Voyage à Surinam*. Op het moment dat Benoit de plek moet hebben bezocht in 1830 omvatte het dorp aanzienlijk minder dan de zestig huizen die worden genoemd. Ook in dit geval lijkt de redacteur zijn geschreven impressie te baseren op een latere bron (toen het dorp aanzienlijk was gegroeid). De tekening van de Jodensavanne (plaat nr. xxi) van Benoit lijkt veel meer in lijn met de omvang die het dorp ten tijde van zijn bezoek moet hebben gehad. Zie plaat 41.

¹⁹ Met baron Spark' wordt bedoeld op generaal-majoor Hendrik Ernst baron von Spörke.

²⁰ De Labadisten vormden in de zeventiende eeuw een Nederlandse pietistische godsdienstige sekte.